

SORUMLULUKLARINI ERTELEYEN ÇOCUKLAR

SORUMLULUK

Kimse bu dünyaya bağımsız, kendinden sorumlu olarak gelmez; ancak gelişimle bu yetilere sahip olabiliriz. Hepimiz geliştikçe hayatla başetme yetilerimiz artar, üzerimize düşen sorumlulukların farkına daha kolay varır ve bunları taşımaya daha rahat öğreniriz. Kendi sorumluluklarımızı taşımaya öğrendikçe de gelişiriz. Burada karşılıklı bir ilişki söz konusudur.

“Ben bunu yapabilirim!” demek ve bunu keşfetmek, kuşkusuz çocukluğun en büyük zevklerinden biridir. Çocuğun görev duygusuyla değil de gelişmesinin ve olgunlaşmasının bir sonucu olarak, bir takım işler başardığının anne ve babası tarafından ona hissettirilmesi çocuğu mutlu kılacaktır. Kendine güveni artan çocuk sevinç çığlıkları atar, “Ayakkabılarımı bağlayabiliyorum!” “Masayı toplamaya yardım edebilirim!” Bu örnekler bize gelişim sürecinde yeteneklerin sorumluluk alma ile ne kadar bağlantılı olduğunu gösteriyor. Bu tecrübeler çocuğa büyük bir zevk, mutluluk ve onur verir, ancak çocuğun gelişmeye devam etmesi için çaba göstermesi zorunludur

Çocuklar geliştikçe, tercihleri aileleri tarafından yapılır, tüm kararlar yine onlar tarafından alınır, çocuklara hiç bir sorumluluk yüklenmez ve onlardan hiçbir şey beklenmezse, burada bir tehlike var demektir. Çünkü böyle bir tutum çocukların diğer insanlara bağımlı olarak yetişmesine neden olacaktır. Başka bir deyişle, birey olma duygusunu yeterince tadamayan, yaşlarının gerektirdiği yeteneklere sahip olmaktan yoksun ve tabii ki sorumluluk almaktan kaçan çocukların yetişmesine neden olacaktır. Çocuklardan çok fazla şey beklenmesi de doğru değildir. Kapasitelerini aşan istekler, çocuğu pasif olmaya iter. Yenilgi ve yetersizlik hisleriyle boğuşan çocuk, hiç bir zaman birey olmayı öğrenemeyecek ve sorumluluk almaya cesaret edemeyecektir.

Aileler çocuktaki yetenekleri ve sorumluluk alma duygusunu besleyecek olanaklar yaratmalıdır. “İtaat etme” yerine “birlikte çalışma” önem verilmesi gereken bir değer olarak vurgulanmalı, çocuk düşünmeye zorlanmalıdır. Olaylarla sonuçları arasındaki sebep - sonuç ilişkileri çocuğa öğretilmeli, aileler içinde sağlıklı bir insanın gelişebileceği güvenli bir çevre yaratmalıdır. Çocuklar kabul gördükleri bu çevrede birbirlerine güvenmeyi ve saygı duymayı daha rahat öğrenirler.

Aileler ayrıca çocuklarına her konuda yaşlarına uygun seçenekler ve sorumluluklar sunabilmelidir. Mesela çocuğa ev işlerinin düzenlenmesine katkıda bulunabileceği sorumluluklar verilebilir; masayı temizlemek, çöpü apartman görevlisine vermek, odasını toplamak gibi. Böylece çocuk ailenin bir üyesi olarak kendini önemli hisseder. Çocuk başarılarından dolayı kutlanmalı, sorumluluk aldığı anda övülmelidir. Anne-baba çocuğunun yeteneklerine ve değerlerine inanmalıdır.

Sorumluluk alma, özerklik (birey olma) ve olgunlaşma ancak ve ancak değer olarak kabul edildiğinde ve amaç olarak seçildiğinde gerçekleşebilir.

ÇOCUKLARDA SORUMLULUK BİLİNCİNİ NASIL GELİŞTİREBİLİRİZ?

Her anne babanın ideali, çocuklarını kendi ayakları üzerinde durabilen, kendine güvenen bir birey olarak yetiştirmektir. **Çocuğun kendi davranışlarının sorumluluğunu alması, yeterince büyüdüğünde 1 gün içinde kazanabileceği bir beceri değildir. Sorumluluk bilincinin gelişmesi, yaşamın ilk yıllarından itibaren atılan adımlar ile mümkündür.** Hayat ile ilgili diğer değerler gibi sorumluluk da, çocuğun öncelikle anne babasından, daha sonra sosyal çevresinden öğrendiği, geliştirdiği bir beceridir. Tanım olarak baktığımızda ise **sorumluluk;**

1) Kurallara uyma,

2) Tercihlerin ya da seçimlerin sonucuna katlanma,

3) Başka insanlara ve onların haklarına saygı göstermektir.

SORUMLULUK DUYGUSU NEDEN ÖNEMLİDİR?

Doğal gelişimin parçası olarak çocuk, yaşam ile ilgili becerileri aşamalı olarak edinir. Kazanılan her beceri çocuğun bireyselleşmesinde, bağımsız, kendine yeten bir birey olmasında önemli adımlardır. Sorumluluklar ise çocuğun yeni edindiği bu becerileri hayata geçirmesi için önemlidir. Kendi ihtiyaçlarını tek başına karşılama becerisini kazanan çocuğun, yetişkinlere duyduğu bağımlılık giderek azalır. Davranışlarının sonucunu yaşadıkça, gelişen becerilerini kullandıkça, çocuğun kendine olan güveni artar. Becerilerini kullanması ve geliştirmesi için fırsat verilmeyen çocukların ise yeterlilik duygusu ve özgüven gelişimi sınırlanır.

Kişisel farklılıklar söz konusu olsa da, sorumluluk kazandırmaya yönelik her sürecin **“temel”** ve **“değişmez”** öğeleri vardır. Bunlar;

• **Bilgilendirme:** Çocuğun davranışında istenen değişimin gerçekleşebilmesi için önce, çocuğun bu değişim hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Onun bu değişimi bir ihtiyaç olarak görebilmesi için, nedenleri hakkında bilgi vermek önemlidir. Kuralların neden konduğu ve sorumluluğun önemi anlatılmalıdır. Çocuklar, niçin bazı işleri yapmak zorunda olduklarını bilirlerse, ne zaman ailelerine yardımcı olmaları gerektiğini, ne zaman bağımsız davranabileceklerini de öğrenmiş olurlar.

• **Takip:** Bilgilendirmeden sonra, çocuğun söz konusu davranışı gösterebilmesi için ona bir süre tanınması gerekir. Bu süre içerisinde yapılan takip sonucunda sorumlu davranışın ortaya çıkıp çıkmadığına, ne sürede ortaya çıktığına, hangi zamanlarda davranışın yapıldığına ya da yapılmadığına dikkat edilmelidir.

• **Geri bildirim:** Belli bir süre sonra çocuğu, gidişat hakkında bilgilendirmek gerekir. Eğer istenen sorumlu davranışın sayısında artış varsa uygun pekiştireçlerle motive edilmelidir. Eğer beklenen sorumlu davranışın ortaya çıkmasında sıkıntılar varsa, bu sıkıntılar ve olası nedenlerinin de çocukla paylaşılması gerekir.

• **Hatırlatma:** İstenen davranış eğer gerçekleşmiyorsa yeniden hatırlatma sürecine gidilmelidir. Yeniden bilgilendirme ile başlayan bu süreç, davranış oturana kadar devam etmelidir.

Yukarıda anlatılan bu ögeler, sadece sorumluluk kazandırma sürecine ait değildir. Temel alışkanlıkların oturmasında, kuralların belirlenmesinde, kısaca yaşantımızı düzenleyecek her türlü önlemlerde bulunması gereken ögelerdir ve ancak **kararlı** ve **sabırlı** bir tutumla yaklaşıldığında davranışın oturması sağlanabilir.

Sorumluluğun gelişimi çocuktan çocuğa farklılık gösterir. Ancak, genel gelişim özellikleri açısından değerlendirdiğimizde, çocukların evde yerine getirebilecekleri sorumluluklarını bilmek, bize beklentilerimizi ayarlayabilmemiz açısından yardımcı olabilir. Buna göre;

6'ncı yaşta;

- Tek başına giyinip soyunması,
- Ufak tefek ev işlerinde yardımcı olması (sofrayı kurma, bahçe sulama vb.)
- Sofrada tek başına yemeğini yemesi,
- Oyuncaklarını toplayabilmesi,
- Üzerinden çıkardığı kıyafetleri yardımla katlayabilmesi,
- El-yüz temizliğini yapabilmesi,

7'nci yaşta; (yukarıdakilere ek olarak)

- Çantasını hazırlaması,
- Başladığı işi bitirmesi,
- Sahip olduğu evcil hayvanın veyabitkinin bakımı ve ihtiyaçlarını karşılaması,
- Proje ve ödevlerini hazırlaması, (ihtiyaç duyduğunda yardım etmekle, başından sonuna yanında olmak ayrı şeylerdir)
- Dişlerini fırçalaması,

8'inci yaşta; (yukarıdakilere ek olarak)

- Hatırlatmadan öz bakımını yapması ve odasını toplaması,
- Okul eşyalarına sahip çıkması,
- Okuldan gelen mesajları size iletebilmesi,
- Dersleriyle ilgili sorumlulukları alabilmesi,

9-11 yaşlar arası; (yukarıdakilere ek olarak)

- İlgilerini belirleyip, zaman planlaması ve günlük programlar yapabilmesi,
- Zamanını iyi kullanması,
- Ev dışı yakın yerlere gidip gelmesi,
- Arkadaşlarıyla iyi ilişkiler kurması,
- Alışveriş yapması.

SORUMLULUK KAVRAMININ KAZANDIRILMASINDA EVDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

- Çocuğunuzun sorumluluklarını belirlemesine yardımcı olabilir, sorumlulukları üzerine konuşabilirsiniz. Çocuğunuza hangi işlerden sorumlu olacağına karar vermesi için fırsat verin.
- Belirlenen sorumlulukları (anne-baba-çocuk) listeleyip ve herkesin görebileceği bir yere asabilirsiniz, çocuğunuz arzu ederse kendi sorumluluklarının resmini yapabilir.
- Çocuğunuz kaç yaşında olursa olsun, ona her zaman bir işi nasıl yapacağını adım adım anlatın. Bu dersleri zaman zaman tekrarlamaya hazır olun.
- Çocuğunuzun her yardımcı oluşunda olumlu geribildirim verin. Amacınızın; bu işlerle çocuğunuza kendini gösterme ve bir iş başarmanın gururunu yaşama fırsatı vermek olduğunu unutmayın.
- İşler sizin istediğiniz kadar iyi yapılmadığında üzülmeyin. Çocuğunuzun denediği için gurur duyması ve tekrar deneme cesaretini taşıması daha önemlidir.
- Çocuğunuzun dinleyin. Eğer işlerini yapmakta güçlük çekiyorsa, nedenini bulun ve onun bu sorunu çözebilmesi için yardım edin.
- Her hafta sonu "sorumluluklarımız" toplantısı yapabilir, toplantıda yerine getiremediğiniz ve getirdiğiniz sorumluluklar üzerine konuşabilirsiniz.

ANNE BABALARA ÖNERİLER

Çocuğa seçme hakkı tanıma: Çok küçük yaştan başlayarak bir çocuğa seçme hakkının tanınmasıyla sorumluluk kazandırma eğitimi verilebilir. Seçim yapabilme fırsatlarının çocuğa sunulması, çocuğun kişilik gelişimini olumlu yönde etkiler. Seçim yapabilme; karar verebilme ve seçimlerin sorumluluğunu alabilme becerisini geliştirir. Kendilerini daha iyi tanımalarını sağlar. Hayat boyu önlerine çıkacak zor kararlarda mücadele edebilmelerine yardımcı olur.

Model olma: Birçok davranışta olduğu gibi sorumluluk bilincini kazandırma sürecinde yetişkinlerin örnek davranışları önemlidir. Yetişkinlerin kendi yaşantılarına ait sorumluklara gereken özeni göstermeleri, çocukların dikkatini çeker ve onların tutumlarını gözlemleyerek daha iyi öğrenirler.

Evdeki yardımcının rolü: Ev işlerine yardım eden kişilerin de çocukların sorumluluk bilinci kazanmasında etkisi vardır. Eğer her gün biri yatağını topluyorsa uzun yıllar yatağını toplamayı öğrenmeye gerek duymayacaktır. Bu konuda hem yardımcınız hem de çocuğunuzla konuşarak sorumluluk alanlarını netleştirin.

Bireysel sorumluluktan sosyal sorumluluğa: Çocuklarda sorumluluk bilincini geliştirmek için, küçük yaştan itibaren önce,

- **Kendi ile ilgili sorumlulukları öğrenmesini desteklemek** (çıkardığı kıyafetleri katlayıp yerine koymak, oyuncak ya da eşyalarını kullandıktan sonra yerlerine kaldırmak)
- Daha sonra **ev ile ilgili sorumlulukları paylaşmasını beklemek** (yemekten sonra tabağını lavoboya koymak vb.)

- Son olarak da **sosyal sorumluluklar konusunda model olmak** (ağaç dikmek, ihtiyacı olanlara yardım etmek, yerlere çöp atmamak) sorumluluk bilinci kazandırmak için önemli adımlardır.

Söylemeye Gerek Yok:

- Dolan çöp kovası boşaltılır.
- Sofra kurulmasına yardımcı olunur.
- Kirli çamaşırlar sepete koyulur.
- Bilgisayardan önce ev ödevleri bitirilir.
- Herkes kendi odasını düzenli tutar.
- Telefon konuşmaları 5 dakikayla sınırlıdır vb.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Martin, M., Cynthia Waltman Greenwood, **Çocuğunuzun Okulla İlgili Sorunlarını Çözebilirsiniz** - Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Çetin, F., **Çocuk ve Aile Dergisi**-Yıl: 6 Sayı: 57- Şubat 2003.
- Prof.Dr. Haluk Yavuzer, **Okul Çağı Çocuğu- Remzi Kitabevi**, İstanbul, 2000.
- Branden, N. (1996). **Taking Responsibility, 'Self-Reliance and The Accountable Life'**. New York: Simon&Schuster.
- Dr. Thomas Gordon, **Çocukta İç Disiplin mi? Dış Disiplin mi?** – Sistem Yayıncılık
- Helik/Karakter Okulu Aile Kitabı
- Uzm. Psk. Dan. Ece Akın Bakanay, **Çocuklarda Sorumluluk Bilincini Geliştirmek**

Sezil Kara

Özel Sanko Okulları

Psikolojik Danışma ve Rehber Öğretmeni